

ΕΠΙΠΑΡΟΔΟΣ - Β' ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

στ. 576-1219

Από την αναγνώριση στο σχέδιο απόδρασης

«Οὐδείς ποτ' νῦν ἔκδικος γεγώς, ἐν τῷ δικαίῳ δ' ἐλπίδες σωτηρίας»

(στ. 1030-1031, μτφρ. στ. 1138-1139)

ΠΛΟΚΗ

- Η αναγνώριση των δύο συζύγων
- Η αναζήτηση της σωτηρίας
- Το δίλημμα και η απόφαση της Θεονόης
- Το σχέδιο απόδρασης

ΘΕΜΑΤΑ

- Είναι - Φαίνεσθαι
- Το απροσδόκητο
- Θεοί - Τύχη - Άνθρωπος
- Η δικαιοσύνη και η ευσέβεια
- Ο δόλος ως μέσο σωτηρίας

Η αναγνώριση,
Ελένη - Μενέλαος
(Λ. Τασοπούλου -
Κ. Αθανασόπουλος,
Αμφιθέατρο, 1999,
σκην. Σ. Ευαγγελάτος)

ΕΠΙΠΑΡΟΔΟΣ	Β' ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ				
576-587	1η ΣΚΗΝΗ 588-658	2η ΣΚΗΝΗ 659-840	3η ΣΚΗΝΗ 841-941	4η ΣΚΗΝΗ 942-1139	5η ΣΚΗΝΗ 1140-1219
Χορός	Ελένη - Μενέλαος	Αγγελιαφόρος - Μενέλαος, Ελένη - Χορός	Ελένη - Μενέλαος, Χορός	Θεονόη - Ελένη, Μενέλαος - Χορός	Ελένη - Μενέλαος

ΕΠΙΠΑΡΟΔΟΣ (στ. 576-587)

Επιπλέον πάροδος

ΧΟΡΟΣ

χαρμόσυνο κλίμα

Άκουσα τη μάντισσα που μέσα
στο παλάτι ξάστερα το εἶπε·
ο Μενέλαος δεν ἐπήγε
στον τρισκότεινο τὸν Ἄδη,
δεν τον σκέπασεν ο τάφος,
μα στο πέλαο παραδέρνει
και δεν ἐφτάσεν ἀκόμη
στα λιμάνια της πατρίδας·
ο βαριόμοιρος πλανιέται χωρίς φίλους
ἀπὸ τότε που ἀφῆσε τὴν Τροία
και γυρνάει με το καράβι
δῶθε κείθε σ' ἀκρογιάλια ξένα.

580

585

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ
ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ

- Τι πληροφορήθηκε
ο Χορός ἀπὸ τὴ Θεονόη;
- Ποια νέα πληροφορία
ἀνακοινώνει ἡ Ελένη;
- Τι ἀγνοεῖ ἀκόμη ἡ Ελένη
και γιατί;

ΕΛΕΝΗ

Οι ἥρωες μας
τόσο κοντά
ὅσο και τόσο μακριά

Πάλι ξανάρχομαι στὸν τάφο ἐτούτον,¹
αφού ἀπ' τὴ Θεονόη που τα πάντα
γνωρίζει, πῆρα ευχάριστες ἐιδήσεις·
ο ἄντρας μου εἶναι ζωντανός, βλέπει τὸν ἥλιο,
στα πέλαα βασανίζεται γυρνώντας
με το καράβι ἐδῶ κι ἐκεῖ, μα θα ῥθει
μόλις οἱ παιδεμοὶ του τελειώσουν. Ἐνα
δεν εἶπε μόνο, ἀν, ὅταν φτάσει,
θα σωθεῖ κιόλας. Στὴν πολλή χαρά μου
λησμόνησα καθάρια νὰ ρωτήσω,
σαν ἀκουσα πὼς γλίτωσε. Τριγύρω
στὴ χώρα λέει πὼς ἔχει ναυαγήσει
με λιγοστούς συντρόφους. Πότε θα ῥθεις,
που τόσο λαχταρῶ νὰ σ' ἀντικρίσω;
Ἄα, ποῖος εἶναι αὐτός; Ο ἀνόσιος τοῦ Πρωτέα
γιος μηχανεύεται γιὰ με παγίδες;
Σα γρήγορο πουλάρι ἢ σα Μαινάδα
δεν πάω στὸ μνήμα;² Μ' ὄψη ἀγριεμένη
κάποιος με κυνηγὰ γιὰ νὰ με πιάσει.

590

595

Τραγικὴ εἰρωνεία Ελένης: ο
Μενέλαος εἶναι δίπλα της!

Επιβράδυνση

Μεταπτώσεις τῆς ηρωίδας

Ἡ Ελένη δὲν ἀναγνωρίζει
τὸν Μενέλαο
ἀπὸ τὴ χαρά στὸν φόβο

Εσύ που φοβισμένη ορμάς ἀπάνω
στὸν τάφου τα σκαλιά και στὸ βωμό τοῦ·³
μη φεύγεις, στάσου· ὡς εἶδα τὴ θωριά σου,
σάστισα και βουβός ἔχω ἀπομείνει.⁴
Ἀσέβεια, γυναῖκες· μ' ἐμποδίζει
νὰ πάω στὸ μνήμα αὐτός και πιάνοντάς με,⁵
στὸ βασιλιά γυρεύει νὰ με δώσει,
γιὰ νὰ με παντρευτεῖ κι ἀς μὴν τὸν στέργω.

600

605

ΜΕΝΕΛΑΟΣ

Εσύ που φοβισμένη ορμάς ἀπάνω
στὸν τάφου τα σκαλιά και στὸ βωμό τοῦ·³
μη φεύγεις, στάσου· ὡς εἶδα τὴ θωριά σου,
σάστισα και βουβός ἔχω ἀπομείνει.⁴

610

ΕΛΕ.

Ἀσέβεια, γυναῖκες· μ' ἐμποδίζει
νὰ πάω στὸ μνήμα αὐτός και πιάνοντάς με,⁵
στὸ βασιλιά γυρεύει νὰ με δώσει,
γιὰ νὰ με παντρευτεῖ κι ἀς μὴν τὸν στέργω.

ΜΕΝ.

ΕΛΕ.

Δε βοηθάω κακοὺς οὔτε εἶμαι κλέφτης.
Ὅμως ἡ φορεσιά σου ἐτσί σε δείχνει.⁶

615

Η ΕΜΦΑΝΙΣΗ
ΤΟΥ ΜΕΝΕΛΑΟΥ

- Πὼς ἀντιδρά ἡ Ελένη;
- Ποια ἡ ἀντίδραση
τοῦ Μενέλαου,
ὅταν βλέπει τὴν Ελένη;

ΣΧΟΛΙΑ

1. Επανερχόμαστε λοιπὸν στὴν κατάσταση που υπήρχε πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Τεύκρου.
2. Εδῶ ἡ Ελένη ἐννοεῖ ὅτι πρέπει νὰ πᾶει γρήγορα στὸ μνήμα, με τὴ σβελτάδα μιᾶς Μαινάδας, πρὶν τὴν προλάβει ὁ Μενέλαος.
3. Το ταφικὸ οἰκοδόμημα χρησίμευε συγχρόνως και ὡς βωμός. Ἄρα στὸν Πρωτέα προσφέρονταν θυσίες και τὸν τιμοῦσαν ὡς θεό.
4. Ὁ Μενέλαος «ἀναγνωρίζει» τὴν Ελένη, γι' αὐτὸ τα χάνει.
5. Ὁ Μενέλαος δὲν πιάνει τὴν Ελένη. Τὴς κλείνει μάλλον τὸ δρόμο γιὰ τὸν τάφο, ὅπως φαίνεται και ἀπὸ μιὰ ἀλλὴ μεταφραστικὴ ἐκδοχή: θέλει νὰ με πιάσει νὰ με δώσει στὸν ἀρχοντα (Κ. Τοπούζης).
6. Ὅπως και πρὶν με τὴ Γερόντισσα, ἐτσί κι ἐδῶ γίνεται φανερός ὁ ρόλος τῆς σκευῆς τοῦ Μενέλαου στὴ δραματικὴ οἰκονομία τοῦ ἐργου.

Τι σημαίνει αὐτὴ
ἡ ἐπισήμανση;

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Κι ενώ ο Μενέλαος βρίσκεται έξω από το ανάκτορο, οι γυναίκες του Χορού κάνουν πάλι την εμφάνισή τους. Η Ελένη τις ακολουθεί.

- Ας φέρουμε στο νου μας την αποχώρησή τους από το σκηνικό χώρο μετά την Πάροδο. Με βάση το κείμενο και τη γενική ατμόσφαιρα της σκηνής, ας κάνουμε υποθέσεις για το πώς γίνεται **τώρα η δεύτερη είσοδος του Χορού, η επιπάροδος***. Αξίζει να προσέξουμε ιδιαίτερα:

- Πώς θα αποδοθεί το χαρμόσυνο κλίμα (ρυθμός και ύφος μουσικής – κίνηση Χορού).
- Με ποιους υποκριτικούς τρόπους μπορεί να αποδοθεί η αλλαγή της συναισθηματικής κατάστασης της Ελένης.
- Ας μην ξεχνάμε όμως και το Μενέλαο. Όσο ακούγονται οι νέες ειδήσεις, πού βρίσκεται; Πώς αντιδρά;

Χορός Ελένης (Κ.Θ.Β.Ε., 1982, χορογραφία Ε. Πήττα)

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Βρισκόμαστε στο Β' Επεισόδιο. **Βλέπουμε τους ήρωές μας τόσο κοντά τον έναν στον άλλο και ταυτόχρονα τόσο μακριά.** Παρακολουθούμε τη συνάντησή τους και μαζί τη δυσκολία τους να αναγνωριστούν.
- **Ποιες σκέψεις και ποια συναισθήματα σου γεννά η επιβράδυνση αυτή;**
Πρώτη φτάνει στην αναγνώριση η Ελένη.
- Ας σκεφτούμε τι γνώριζε η Ελένη που θα έπρεπε να τη διευκολύνει στην αναγνώριση και τι τελικά την εμπόδισε.
- **Ας επισημάνουμε τις ψυχολογικές μεταπτώσεις της ηρωίδας στη διάρκεια της σκηνής.**

Ελένη - Μενέλαος
(Α. Συνοδινού -
Θ. Κωτσόπουλος,
Εθνικό Θέατρο, 1962
σκην. Τ. Μουζενίδης)

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 1

«ΠΟΤΕ ΘΑ 'ΡΘΕΙΣ, ΠΟΥ ΤΟΣΟ ΛΑΧΤΑΡΩ
ΝΑ Σ' ΑΝΤΙΚΡΙΣΩ;»

Τι θα απογίνω, αγαπημένε, πού θα σε ζητήσω;
Άλλοτε οι μέρες φεύγανε στην προσμονή σου σκιές,
Αιώνες καρτερώντας σε μπορούσα να διανύσω,
με τ' όνειρό σου οι πίκρες μου γλυκιές.

Πού να 'σαι; Τι ν' απόμεινε από σε να το ζητήσω;
Πού να 'ναι το στερνό μου αυτό αγαθό;

Μ. Πολυδούρη, «[Είμαι τρελή να σ' αγαπώ...]»
(απόσπασμα)

(Από το Μ. Πολυδούρη, Άπαντα, Αστέρι)

Η Ελένη
αναγνωρίζει
τον
Μενέλαο

από τον φόβο
στην χαρά

Ο Μενέλαος
αρνείται να
δεχθεί την
Ελένη
ως σύζυγό του

από την χαρά
στην
έκπληξη

Ο Μενέλαος
αποφασίζει
να φύγει

από την έκπληξη
στην απόγνωση

MEN. Στάσου, μην τρέχεις πια και μην τρομάζεις.
ΕΛΕ. Στέκομαι, γιατί αγγίζω αυτό το μέρος.⁷
MEN. Ποια είσαι; Ποια γυναίκα βλέπω μπρος μου;
ΕΛΕ. Ρωτώ κι εγώ το ίδιο. Εσύ ποιος είσαι; 620
MEN. Τόσο πολύ να μοιάζει άλλη δεν είδα.
ΕΛΕ. **Θεοί! Θεϊκό 'ναι να 'βρεις τους δικούς σου.**
MEN. Είσαι Ελληνίδα ή ντόπια από εδώ γύρω;
ΕΛΕ. Ελληνίδα· εσύ ποιος είσαι; Πες μου.
MEN. Όμοια, απaráλλαχτη με την Ελένη! 625
ΕΛΕ. **Κι εσύ με το Μενέλαο, τα 'χω χάσει.**
MEN. Σωστά το δύστυχο μ' έχεις γνωρίσει.
ΕΛΕ. **Μετά από χρόνια στη γυναίκα σου ήρθες.**
MEN. **Γυναίκα μου;** Σταμάτα, μη μ' αγγίζεις.
ΕΛΕ. Που σου 'δωσε ο Τυνδάρεως, ο γονιός μου. 630
MEN. **Φαντάσματα αγαθά στείλε μου,** Εκάτη.⁸
ΕΛΕ. Συντρόφισσα δεν είμαι της Εκάτης.⁹
MEN. **Κι εγώ δεν έχω πάρει δυο γυναίκες.**
ΕΛΕ. Ποιας άλλης είσαι ομόκλινος κι αφέντης;
MEN. Αυτής μες στη σπηλιά που ήρθε απ' την Τροία. 635
ΕΛΕ. Εμένα μοναχά γυναίκα σου έχεις.
MEN. **Σωστά δε βλέπω ή σάλεψεν ο νους μου;**
ΕΛΕ. Κοιτώντας με για την Ελένη δε με παίρνεις;
MEN. Μοιάζετε στη θωριά, μα ολότελα όχι.¹⁰
ΕΛΕ. Δε με γνωρίζεις; Σκέψου, τι άλλο λείπει; 640
MEN. Της μοιάζεις· τούτο βέβαια δεν τ' αρνιέμαι.
ΕΛΕ. Τα μάτια σου θα σου το φανερώσουν.
MEN. **Μα έχω άλλη γυναίκα, εδώ χαλάει.**
ΕΛΕ. Στην Τροία πήγε μόνο το είδωλό μου.
MEN. Ίσκιους που δείχνουν ζωντανό ποιος φτιάχνει; 645
ΕΛΕ. Ο αιθέρας, που το ταίρι σου έχει πλάσει.
MEN. Απίστευτα όσα λες· θεός ο πλάστης;
ΕΛΕ. Έργο της Ήρας, να μη μ' έχει ο Πάρης.
MEN. **Μα σύγκαира στην Τροία κι εδώ πώς ήσουν;**
ΕΛΕ. Τ' όνομα ολούθε πάει, όχι το σώμα. 650
MEN. Άσε με, με περίσιους ήρθα πόνους.
ΕΛΕ. Μ' αφήνεις, για να φύγεις μ' έναν ίσκιο;
MEN. **Να χαίρεσαι που μοιάζεις στην Ελένη.**
ΕΛΕ. Άα! μόλις βρήκα τον άντρα μου, τον χάνω.
MEN. Της Τροίας τους μόχθους, όχι εσέ, πιστεύω.¹¹ 655
ΕΛΕ. **Αχ! πιότερο από με δυστυχισμένη**
δε βρίσκεται· μ' αφήνουν οι δικοί μου¹²
κι ούτε στους Έλληνες θα πάω και στην Ελλάδα.

Η ΕΛΕΝΗ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΙ
ΤΟ ΜΕΝΕΛΑΟ

► Πώς η Ελένη φτάνει
στην αναγνώριση;

► Γιατί ο Μενέλαος
βρίσκεται σε σύγχυση
και πώς αντιδρά;

► Πώς αισθάνεται η Ελένη
με την αντίδρασή του
και γιατί;

Η προσκόλληση στο φαίνεσθαι

Οι κάτοχοι της γνώσης μπορεί να
εγκλωβιστούν από το φαίνεσθαι

ΣΧΟΛΙΑ

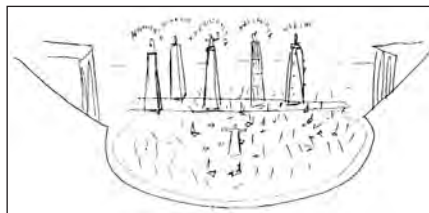
7. Η Ελένη κατόρθωσε να φτάσει στον τάφο, που της παρέχει άσυλο, και αισθάνεται πλέον ασφαλής.
8. Με την αναφορά στην Εκάτη, τη θεά που έστελνε τα φαντάσματα, είναι σαν να πιστεύει ο Μενέλαος ότι έχει παραισθήσεις.
9. Δηλαδή δεν είμαι σκιά, φάντασμα.
10. Το νόημα του στίχου (τὸ σῶμα ὅμοιον, τὸ δὲ σαφὲς μ' ἀποστερεῖ), σύμφωνα με ένα μελετητή, είναι: Της μοιάζεις βέβαια· αυτό όμως που γνωρίζω, μου στερεί τη δυνατότητα να πιστέψω ότι βλέπω μπροστά μου τη γυναίκα μου.
11. Στα λόγια του Μενέλαου διακρίνουμε και τον υποσυνείδητο φόβο του μήπως τελικά ήταν μάταιος ο πόλεμος της Τροίας.
12. Η Ελένη χρησιμοποιεί πληθυντικό, αφού ο Μενέλαος αντιπροσωπεύει γι' αυτήν το σύνολο των συγγενών της.

ΑΣ ΓΙΝΟΥΜΕ ΘΕΑΤΕΣ

Στη διπλανή φωτογραφία βλέπουμε το σχέδιο του σκηνοθέτη Δ. Παπαϊωάννου για μια παράσταση που σκηνοθέτησε (Η *Ορέστεια* του Ξενάκη).

Δοκίμασε να σχεδιάσεις με ανάλογο τρόπο στην παρακάτω αναπαράσταση του αρχαίου θεάτρου, την κίνηση ή τη στάση του Χορού, της Ελένης και του Μενέλαου στη σκηνή αυτή (στ. 576-658).

Εικονική αναπαράσταση του αρχαίου θεάτρου της Επιδαύρου

ΑΣ ΕΜΒΑΘΥΝΟΥΜΕ

- Ο Μενέλαος, εγκλωβισμένος στην πλάνη του, νομίζει ότι η πραγματική Ελένη είναι ένα φάντασμα. Η αντίθεση ανάμεσα στο είναι και το φαίνεσθαι κυριαρχεί και πάλι: φαίνεται λοιπόν ότι πάνω σε αυτή την αντίθεση είναι δομημένη ολόκληρη η τραγωδία και μέσα από αυτήν μπορούμε να οδηγηθούμε σε ευρύτερους προβληματισμούς για την αλήθεια και τη γνώση.
 - Ας εντοπίσουμε σ' αυτήν τη στιχομυθία λέξεις ή φράσεις που εκφράζουν το πραγματικό και το φαινομενικό.
 - Ας συζητήσουμε σε ποιο βαθμό είναι δικαιολογημένη η προσκόλληση του Μενέλαου στο φαινομενικό.
 - Πιστεύεις ότι συναντάμε ανάλογες συμπεριφορές και στις μέρες μας; Η προσκόλληση στα φαινόμενα μας εμποδίζει σήμερα να γνωρίσουμε την αλήθεια; **Εργασία**
- Η τραγική ειρωνεία, όπως έχουμε αναφέρει, σχετίζεται με το παιχνίδι ανάμεσα στη γνώση και την άγνοια.
 - Ας επιστημονούμε περιπτώσεις τραγικής ειρωνείας στη σκηνή και ας διερευνήσουμε τη λειτουργία της σε σχέση με τους θεατές.
 - Πώς συσχετίζεται η τεχνική αυτή με τη βασική αντίθεση του δράματος είναι – φαίνεσθαι;

Κι αν κάνεις να κοιτάξεις σ' αυτόν ή στον άλλο καθρέφτη,/πίσω απ' τη σκόνη και τις ραγισματιές,/διακρίνεις πιο θαμπό και πιο τεμαχισμένο το πρόσωπό σου,/το πρόσωπό σου που άλλο δε ζήτησες στη ζωή σου παρά να το κρα-/τήσεις καθάριο κι αδιαίρετο.

Γ. Ρίτσος, *Η Σονάτα του Σεληνόφωτος*, (απόσπασμα)

(Από το Γ. Ρίτσος, *Η Σονάτα του Σεληνόφωτος*, Κέδρος)

Ρ. Μαγκρίτ, *Η απαγορευμένη αναπαραγωγή*

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ 2

ΚΑΤΟΠΤΡΑ ΚΑΙ ΕΙΔΩΛΟ

είδωλο (το) [...] ΦΥΣ.[ΙΚΗ:] η ανα- παραγωγή της εικόνας αντικειμένου με τη βοήθεια οπτικών συσκευών (φακών, κατόπτρων κ.λπ.) και σύμφωνα με οπτικά φαινόμενα, όπως η ανάκλαση (στα κάτοπτρα), η διάθλαση (στους φακούς), η περίθλαση κ.λπ.

Γ. Μπαμπινιώτης,
Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας,
Κέντρο Λεξικολογίας